

ΑΡΧΑΙΟΓΝΩΣΙΑ

ΤΟΜΟΣ 16, Τεύχη 1-3 (2010-2012)

ΑΘΗΝΑ 2012

ΜΕΛΕΤΕΣ - ARTICLES

Γ. Δοντάς, Μία ακόμα Βερενίκη στην Αθήνα	11
Μ. Wękowski, When did the <i>Symposion</i> rise? Some Archaeological Considerations Regarding the Emergence of the Greek Aristocratic Banquet	19
Ν. Giannakopoulos, Remarks on the Decrees of the Euboean Cities for the Leukophryena	49
Ρ. Nadig, Hunting for Elephants. How the Ptolemies kept up with the Seleucids	71
Ι. Α. Παπαποστολού, The Homeric <i>Catalogue of Ships</i> and Aetolian Ethnicity	85
Δ. Γρηγορόπουλος, Αρχαία Ρώμη και «Εκρωμαϊσμός»: Απαρχές και μετασχηματισμοί της έννοιας στην ιστοριογραφία και την αρχαιολογία από τον 19ο στον 21ο αιώνα	101
Μ. Ι. Πωλογιώργη, Δύο νεανικές ανδρικές κεφαλές	127
Ξ. Χαράλαμπίδου, Κεραμικά ευρήματα από τη νεκρόπολη του Τσικαλαριού στη Νάξο: Παρατηρήσεις σχετικά με το ταφικό περιβάλλον και τη χρήση των ευρημάτων	149
Α. Χατζηπαναγιώτου, Μία αττική μελανόμορφη λήκυθος και άλλες νεκρικές προσφορές από σωστική ανασκαφή στην Κάρυστο	187
Φ. Α. Μπαλλά, Η Δημητριάδα της Πελοποννήσου και οι νομισματικές μαρτυρίες από την περίοδο της ίδρυσής της	209
Α. Vergados, Verbal Performances in Lucian's <i>Symposion</i>	225
Μ. Giannaki, Intertextual and Intercultural Dynamics between Roman Comedy and Latin Love Elegy	245
Α. Τσιούσια, Ιδιωτικές αιτήσεις στη Ρωμαϊκή Αίγυπτο από τον Αύγουστο μέχρι τον Διοκλητιανό	269
Β. Λεντάκης, Ερμηνευτικές παρατηρήσεις στον Λόγγο	283

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ - MISCELLANEA

Π. Ράδης, Επισκευές τειχών και ιερών. Συγκριτική προσέγγιση των παραγόντων ανάληψης επιδιορθωτικών εργασιών στην αρχαιότητα	289
Ι. Πούλιος, Εισαγωγή στη διαχείριση της πολιτισμικής κληρονομιάς: Ορολογία, έννοια και μοντέλα διαχείρισης	321
Τ. Πανάγου, Το αρχαίο θέατρο της Καρθαίας στην Κέα: Έκθεση εργασιών έτους 2011	343

BIBΛIOKPISIΣIΣ- BOOK REVIEWS

N. Μπιργιάλας, <i>Από την κοινωνική στην πολιτική πλειοψηφία: το στάδιο της ισονομίας. Μελέτες για τις πολιτειακές μεταβολές ιδιαίτερα στον εκτός Αθήνας αρχαίο ελληνικό κόσμο μεταξύ 550 και 479 π.Χ.</i> , Αθήνα 2009. (J. Roy)	379
Δ. Πλάντζος, <i>Ελληνική τέχνη και Αρχαιολογία (1100-30 π.Χ.)</i> , Αθήνα 2011 (Λ. Κ. Μπουρνιάς)	382
B. Blandin, <i>Eretria. Fouilles et recherches XVII. Les pratiques funéraires d'époque géométrique à Erétrie</i> , Gollion 2007. (N. Κούρου)	385
S. Langdon, <i>Art and Identity in Dark Age Greece, 1100-700 BCE</i> , Cambridge 2008. (N. Kourou)	388
C. Bernardini, <i>I bronzi della stipe di Kamiros</i> , Atene 2006. (P.D. Scirpo)	391
E.M. May Aston, <i>Mixanthrōpoi: Animal-Human Hybrid Deities in Greek Religion (Kernos Suppl. 25)</i> , Liège 2011. (C.S.-D. Ananiades)	393
T.J. Smith, <i>Komast Dancers in Archaic Greek Art</i> , Oxford 2010. (N.A. Χαροκόπος)	401
C. Huguenot, <i>La tombe aux Érotés et la tombe d'Amarynthos. Eretria XIX</i> , Gollion 2008. (Μ. Σμιτ Δούνα)	409
M. Giannopoulou, <i>Pithoi. Technology and History of Storage Vessels through the ages (BAR Inter. Series 2140)</i> , Oxford 2010. (Π. Βαλαβάνης)	415
H.I. Flower, <i>Roman Republics</i> , Princeton 2010. (X. Κοκκινιά)	419
J.W. Hayes, <i>The Athenian Agora XXXII. Roman Pottery: Fine-ware Imports</i> , Princeton 2008. (Γ.Α. Ζάχος)	422
T.T. Cevoli (επιμ.), <i>Πομπηία. Η θαμμένη πόλη. Καθημερινή ζωή - Ιστορία - Τέχνη - Πολιτισμός</i> , Αθήνα 2005. (P.D. Scirpo)	432

BÉATRICE BLANDIN, *Eretria. Fouilles et recherches, XVII. Les pratiques funéraires d'époque géométrique à Érétrie. 2 volumes, École suisse d'archéologie en Grèce (Gollion 2007).*

ISBN 978-2-88474-406-5

Η Ερέτρια είναι αναμφισβήτητα ένα από τα σημαντικότερα κέντρα της Γεωμετρικής εποχής στο Αιγαίο, όχι μόνον λόγω της άμεσης σύνδεσής της με τον ελληνικό αποικισμό στη Δύση, αλλά κυρίως λόγω των σημαντικών αρχαιολογικών καταλοίπων της περιόδου που έχουν σταδιακά αποκαλυφθεί εκεί. Οι πρώτες έρευνες στην περιοχή ανάγονται ήδη στο τέλος του 19ου αιώνα, αλλά τα αρχαιολογικά ευρήματα πολλαπλασιάστηκαν τις τελευταίες δεκαετίες τόσο με τις σωστικές επεμβάσεις της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, όσο και με τις συστηματικές ανασκαφές της Ελβετικής Αρχαιολογικής Σχολής που ξεκίνησαν το 1952 και συνεχίζονται μέχρι σήμερα. Αποτέλεσμα αυτών των ερευνών είναι η καλή αρχαιολογική τεκμηρίωση της αρχαίας Ερέτριας με σειρά συστηματικών μελετών και μονογραφιών που καλύπτουν πολλές όψεις και εποχές της αρχαίας ερετριακής κοινωνίας. Σημαντικό μέρος αυτών των μελετών αφορά τη Γεωμετρική εποχή που τεκμηριώνεται με μια σειρά από κτίσματα και άφθονη γεωμετρική κεραμική, με το ιερό του Δαφνηφόρου Απόλλωνα, συστάδες τάφων ή και μεμονωμένες γεωμετρικές ταφές, που έχουν βρεθεί διάσπαρτες σε πολλά σημεία του οικισμού, καθώς και το επωνομαζόμενο *Ηρώον*, δηλ. το μικρό νεκροταφείο στην περιοχή της κατοπινης Δυτικής Πύλης.

Η έως τώρα έρευνα των ταφικών πρακτικών της γεωμετρικής Ερέτριας είχε περιορισθεί σχεδόν αποκλειστικά στο Ηρώον της Δυτικής Πύλης, το οποίο όμως δίνει μια ιδιαίτερη όψη της κοινωνίας της γεωμετρικής Ερέτριας και των ταφικών εθίμων της. Το άλλο ταφικό υλικό της Ερέτριας, δηλ. οι συστάδες τάφων ή και μεμονωμένες γεωμετρικές ταφές που είχαν βρεθεί διάσπαρτες σε άλλα σημεία του οικισμού και προσέφεραν μια άλλη όψη των ταφικών πρακτικών και της ερετριακής κοινωνίας των Γεωμετρικών χρόνων, ήταν ελάχιστα γνωστό καθώς κατά το μεγαλύτερο τμήμα του προέρχεται από παλαιές σωστικές ανασκαφές. Το υλικό αυτό συγκεντρώνεται συστηματικά για πρώτη φορά και εξετάζεται από κοινού με το *Ηρώον* στη μελέτη της Β. Blandin. Πρόκειται για εξαιρετική έρευνα που συμπληρώνει σημαντικά τη γνώση μας όχι μόνον για τη γεωμετρική Ερέτρια, αλλά για τις ταφικές πρακτικές των Γεωμετρικών χρόνων γενικότερα.

Η μελέτη, που εκπονήθηκε ως διδακτορική διατριβή στο Πανεπιστήμιο της Λωζάνης, παρουσιάζεται σε δύο τόμους. Ο πρώτος τόμος που αναλύει συστηματικά τα υπάρχοντα στοιχεία, αποτελείται από 172 πυκνογραμμένες σελίδες που συμπληρώνονται από περιληψη στην αγγλική, στη γερμανική και στην ελληνική γλώσσα, καθώς και με μικρό ευρετήριο. Ο δεύτερος τόμος προσφέρει τη συστηματική τεκμηρίωση της μελέτης με λεπτομερείς καταλόγους και αναλυτικά συμπληρωματικά κείμενα, χάρτες, πίνακες και σχέδια θαυμάσιας ποιότητας. Πρόκειται για μια εξαιρετικά συστηματική μελέτη, που μέσα σε

επτά κεφάλαια κατορθώνει να αναλύσει αρχικά και να συνθέσει στη συνέχεια όλα τα υπάρχοντα δεδομένα για τις ταφές και τα ταφικά έθιμα της Ερέτριας.

Οι στόχοι της έρευνας, καθώς και η ιστορία των αρχαιολογικών ανακαλύψεων που εμπíπτουν στη Γεωμετρική περίοδο παρουσιάζονται σε ένα μικρό εισαγωγικό κεφάλαιο, το οποίο διαδέχεται η συζήτηση της δύσκολης τοπογραφίας της Ερέτριας. Το δεύτερο κεφάλαιο περιγράφει και συζητά τους τρόπους ταφής («ταφική αρχιτεκτονική») που απαντώνται στην Ερέτρια των Γεωμετρικών χρόνων. Η συγγραφέας χειρίζεται το θέμα με χειρουργική ακρίβεια προσδιορίζοντας επιμελώς τους όρους που χρησιμοποιεί για τις καύσεις, τους ενταφιασμούς ή τους εγχυτρισμούς που συζητά. Είναι ενδιαφέρουσα η διαπίστωση ότι καύση και ενταφιασμός απαντώνται στη γεωμετρική Ερέτρια συγχρόνως. Άλλη ενδιαφέρουσα διαπίστωση είναι ότι καύσεις σε οστεοδόχο κάλπη που έχει τη μορφή χάλκινου λέβητα και θεωρείτο μέχρι τώρα ως είδος αποκλειστικά ανδρικής ταφής («ταφής ήρωα»), τώρα αποδεικνύεται ότι εχρησιμοποιείτο και για ταφή γυναίκας, καθώς η ταφή 7 του Ηρώου της Δυτικής Πύλης (πίν. 72, 74-75) αποδεικνύεται να ανήκει σε γυναίκα. Αναλυτική συζήτηση γίνεται επίσης και για τους τύπους σήμανσης των τάφων που περιλαμβάνουν μεγάλα αγγεία, τα οποία παραπέμπουν στην Αττική και μικρούς τυμβίσκους από πέτρες που θυμίζουν ανάλογες κατασκευές στις Πιθηκούσες, αλλά και ένα τριγωνικό μνημείο που δεν φαίνεται να έχει

παράλληλο. Είναι περίεργο βέβαια ότι λείπουν οι περίβολοι που κατά κανόνα ορίζουν μνήματα μεγάλων οικογενειών, ιδιαίτερα στην περίπτωση των τάφων της Δυτικής Πύλης που έχει κατ' εξοχήν αριστοκρατικό χαρακτήρα. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν, επίσης, τα κτερίσματα των ερετριακών τάφων που συζητούνται κατά είδος στο τρίτο κεφάλαιο.

Η παρουσίαση και ανάλυση των δεδομένων κλείνει με μικρό κεφάλαιο για τις θυσίες ζώων που έχουν διαπιστωθεί στην Ερέτρια.

Ακολουθεί η σύνθεση του υλικού που αναπτύσσεται σε τρία κεφάλαια. Αρχικά επιχειρείται (στο πέμπτο κεφάλαιο της μελέτης) η ανασύσταση των σταδίων της ταφικής τελετουργίας. Με τη βοήθεια της εικονογραφίας η συζήτηση ξεκινά από την προετοιμασία του σώματος του νεκρού, συνεχίζει με την πρόθεση και την εκφορά, προχωρεί στον ενταφιασμό και σε όλες τις τελετουργίες που ακολουθούν μετά την ταφή. Η περιγραφή των σταδίων αυτών βασίζεται αποκλειστικά στην εικονογραφία και στα αρχαιολογικά ευρήματα και έτσι απουσιάζει το προφανώς πολύ σημαντικό *χθόνιο λουτρό* που είναι γνωστό από αρχαία κείμενα.

Στο έκτο κεφάλαιο επιχειρείται η συνθετική θεώρηση της ερετριακής κοινωνίας για πρώτη φορά, με βάση τα στοιχεία που προκύπτουν από τα νεκροταφεία και τα ταφικά έθιμα μαζί με χρήσιμη σύγκριση με τα έθιμα του Λευκαντιού, που καταλήγει σε μια νέα και ολοκληρωμένη θεώρηση της ερετριακής κοινωνίας των Γεωμετρικών χρόνων.

Τέλος, στο έβδομο κεφάλαιο συζητούνται θέματα και προβλήματα χρονολόγησης και χρονολογίας που σχετίζονται άμεσα με τη δημιουργία και την εμφάνιση της Ερέτριας. Αν και πρόκειται για ένα εξαιρετικά δύσκολο και πολύπλοκο θέμα η συγγραφέας κατορθώνει να το δαμάσει

πολύ καλά και να δώσει σαφή εικόνα τόσο για τα ταφικά έθιμα της Γεωμετρικής εποχής όσο και για την ίδια την Ερέτρια. Πρόκειται για σημαντική μελέτη που έχει και το προνόμιο να είναι συγχρόνως και μια ωραία δημοσίευση.

ΝΟΤΑ ΚΟΥΡΟΥ
Πανεπιστήμιο Αθηνών
Τομέας Αρχαιολογίας
nkourou@arch.uoa.gr